

POLITOLOGISKE PRETPOSTAVKE PRIDRUŽENJA HRVATSKE EUROPSKOJ UNIJI

Ivan Prpić

*Sveučilište u Zagrebu,
Fakultet političkih znanosti*

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Autor u članku, na primjeru Hrvatske, razmatra pitanje znači li ulazak u jednu multinacionalnu zajednicu gubitak nacionalne suverenosti, s obzirom na činjenicu da članstvo u Europskoj uniji pretpostavlja da članice u pojedinim područjima gospodarskog i političkog života priznaju suverenitet Unije i primat njezina pravnog sustava pred pravnim sustavima zemalja članica. Odgovor na to pitanje autor povezuje sa široko prihvaćenom tvrdnjom s početka 90-ih godina prošlog stoljeća da je slom komunističkog vladavinskog sustava i uspostavljanje poretka slobode moguće prevladati jedino ustanovljavanjem nacionalnih država. Budući da se pokazalo da je vladavinski poredak koji je uspostavljen u Hrvatskoj nakon toga imao čitav niz nedemokratskih elemenata autor razmatra validnost teze da je ozbiljenje vrijednosti vezanih uz poredak slobode moguće jedino udruživanjem u Europsku uniju. Da bi odgovorio na ta pitanja autor razmatra značenje pojma nacionalna država, pozivajući se na radove vodećih europskih istraživača tog pojma.

U lipnju 2004. godine Republika Hrvatska postala je kandidatom za članstvo u Europskoj uniji. Najutjecajniji političari i vladajućih stranaka i opozicije to su uglavnom jedinstveno pozdravili ističući da je to velik uspjeh hrvatske politike. Upriličeno je i javno slavljeno, a ministri nisu propustili priliku da iz toga uspjeha pokušaju izvući što više političkih bodova. Slavljeno se na prvi pogled čini samora-

zumljivim: Republika Hrvatska postala je kandidatom za članstvo u jednoj političkoj tvorbi koju čine najmoćnije i većina najrazvijenijih zemalja Europe. Udruživanje u Europsku uniju svim je članicama donijelo prevladavanje povijesnih neprijateljstava, ekonomski napredak, političku i socijalnu sigurnost. Otud je pridruživanje toj tvorbi poželjan politički cilj gotovo svih onih naci-

onalnih vlada koje još nisu članice Europske unije.

Ipak, svatko od nas koji smo posljednjih 15-ak godina živjeli u Hrvatskoj mora sebi i drugima postaviti neka pitanja. U Hrvatskoj, ali i u većini drugih republika bivše Jugoslavije, krajem osamdesetih godina politički je prevladao uvid da je kolaps komunističkog vladavinskog sustava moguće prevladati jedino ustanovljavanjem poretka slobode, a to znači tržišne ekonomije, vladavine prava, političkog pluralizma i demokracije. Istodobno se tvrdilo kako je ozbiljenje tih vrijednosti moguće jedino ustanovljavanjem nacionalnih država.

Hrvati su uložili golemu energiju kako bi ozbiljili te vrijednosti. Dapače, nije riječ jedino o energiji nego i o brojnim ljudskim i golemim materijalnim žrtvama. Prilikom slavlja zbog dobivanja statusa kandidata za članstvo u Europskoj uniji valja se upitati: zar pridruživanje Europskoj uniji ne znači ponovni ulazak u jednu multinacionalnu zajednicu i gubitak nacionalne suverenosti, odnosno revidiranje uvida da je ustanovljavanje nacionalne države pretpostavka prevladavanja kolapsa komunističkog vladavinskog sustava?

Već površno praćenje saborskih rasprava upućuje na potvrđan odgovor. Obrazloženja mnogih prijedloga zakona sadrže rečenicu: predložena rješenja moramo prihvatiti jer takva rješenja zahtijeva Europska unija. Ili neku sličnu.

I površno čitanje *Ugovora o europskom ustavu* što su ga u Rimu potpisali čelnici članica Europske unije i država kandidata pokazuje kako članstvo u Europskoj uniji zahtijeva od zemalja članica da dodijele Europskoj uniji

određena područja za koja će ona biti isključivo nadležna. Ili jednostavnije: članstvo u Uniji pretpostavlja da članice u pojedinim područjima gospodarskog i političkog života priznaju suverenitet Unije i primat njezina pravnog sustava pred pravnim sustavima zemalja članica.

Potvrđan odgovor, pak, izaziva novo pitanje: je li bila točna tvrdnja da je uspostavljanje nacionalne države pretpostavka ozbiljenja slobode, vladavine prava, tržišne ekonomije, pluralističke demokracije i civilnog društva? Ako je ta tvrdnja bila točna, besmisleno je ne samo slaviti kao uspjeh kandidaturu za članstvo u Europskoj uniji nego i težiti članstvu u toj političkoj tvorbi. Ako je takav uvid bio kriv, nisu li besmisleni bili napor i goleme žrtve kako bismo uspostavili nacionalnu državu?

Na to je pitanje moguće odgovoriti, prvo, analizom vladavinskog sustava kakav je u Republici Hrvatskoj uspostavljen nakon uspostavljanja Republike Hrvatske kao nacionalne države. Mnogi prikazi tog sustava – u kojima su autori vježbali svoju maštu tražeći primjerene nazive kako bi ga opisali – pokazuju kako ni politička ni ekonomska ni socijalna obećanja i nadanja nisu ispunjena. Dapače, u tim je prikazima vladavinski poredak prikazivan ne samo kao “defektna demokracija”, “nefunkcionirajuća demokracija”, nego i kao “totalitaran” i “fašistoidan”. Valjalo bi zaključiti kako je kriva bila teza da je uspostavljanje nacionalne države pretpostavka ozbiljenja slobode individua, demokratske legitimnosti vlasti, vladavine prava i političkog pluralizma te stabilnog i perspektivnog socijalnog i političkog sustava. Zato nas se, čini se, nastoji uvjeriti kako ozbiljenje tih vri-

jednosti može zajamčiti tek udruživanje u Europsku uniju.

Ipak, prije nego što izvedemo takav zaključak nužno je postaviti pitanje: što je to nacionalna država? “Nacionalna država” je iznimno važan pojam u suvremenom političkom govoru. On iskazuje tijekom 19. stoljeća obznanjenje, a u 20. stoljeću ozbiljeno načelo ustroja svjetskog vladavinskog poretka. On isto tako iskazuje jednu od vrijednosti za ozbiljenje koje su mnogi pojedinci voljni žrtvovati vlastiti život.

Unatoč tomu nacionalna država u nas nije bila predmetom političkih i teorijskih rasprava. Prije 90-ih godina prošlog stoljeća konstitucija nacionalne države nije mogla biti predmetom rasprava. 90-ih godina, pak, politički je prevladala opcija koja je na sva pitanja odgovarala sa “zna se” te rasprava nije bila ni potrebna ni poželjna. Nasuprot tomu u svijetu postoji golema literatura o tom problemu. Stoga se čini uputnim, sada kad smo suočeni s nužnošću propitivanja važnosti i značenja nacionalne države, barem naznačiti neke dosegnute i neupitne spoznaje.

Istraživači povijesti nacionalne države uvjerljivo su pokazali kako nacionalna država kao osobit tip vladavinskog poretka nastaje tijekom 16., 17. i 18. stoljeća na zapadu europskoga kontinenta. Konstitucija nacionalne države izraz je *modernizacije* društava na europskom zapadu. Tijekom idućih stoljeća konstitucija nacionalnih država postupno se širi prema istoku europskoga kontinenta. Dapače, nacionalna država postupno postaje i europskim izvoznim proizvodom.

Istraživači tog procesa, poput njemačkog povjesničara Theodora Schiedera, pokazali su kako se taj proces ši-

renja zbiva u nekoliko etapa. U prvoj etapi nacionalna je država oblikovana u Engleskoj i Francuskoj posredstvom *preobražaja* ustanovljenog vladavinskog poretka. Puk revolucijom preobražava postojeći vladavinski poredak i utemeljuje državu u novim vrijednostima i pučkoj volji.

U drugoj etapi nacionalne države bivaju konstituirane u 19. stoljeću ujedinjavanjem etnički i kulturno srodnih grupa koje žive unutar različitih vladavinskih poredaka. Ujedinjenje se zbiva pod vodstvom najjačeg vladavinskog poretka, bez mijenjanja vladavinske strukture.

U trećoj etapi u 20. stoljeću nacionalne države bivaju konstituirane *izdvajanjem* iz velikih imperija. Schieder je svoju studiju napisao 1966. godine te nije mogao analizirati nastanak nacionalnih država u četvrtoj etapi prilikom raspada ČSSR-a, SSSR-a i SFRJ. On stoga i nije zaključio kako je konstituiranje nacionalnih država neizbježan proces socijalnih zbivanja, ali kasnija događanja upućuju na takav zaključak. Ipak, prije nego što iz “neizbježnosti” procesa konstitucije nacionalne države zaključimo u prilog nacionalističkih teza o nužnosti uspostavljanja nacionalne države kao pretpostavke ustanovljavanja poretka slobode valja respektirati još jedan Schiederov uvid.

Analizirajući poimanja nacije kojima se obrazlaže nastojanje da se konstituiraju nacionalna država, Schieder ističe kako u prvoj etapi konstituiranja nacionalne države istodobno biva konstituirana nacija kao politički subjekt u procesu revolucionarnog utemeljenja države nasuprot apsolutnoj monarhiji. Stoga se nacionalna svijest oblikuje i na temelju novoobznanjenih vrijednosti –

slobode individuuma, republikanizma, pučke suverenosti. Te vrijednosti političkog humanizma *sukonstituiraju* nacionalnu svijest. U drugoj je etapi nacija razumljena kao povijesno, kulturno i etnički jedinstvena zajednica koja postoji *prije i nezavisno* od države. Pokreti za ujedinjenje razumijevaju podijeljenost nacije kao prinudu i zagovaraju slobodu i jedinstvo nacije kako bi mogli zajamčiti razvoj bez obzira na unutarnji ustroj vladavinskog poretka u nacionalnoj državi.

U trećoj etapi, u 20. stoljeću, nacionalne države nastaju izdvajanjem iz golemih imperija razumljenih kao "tamnice naroda". Na djelu je u bitnome istovjetno poimanje nacije kao u drugoj etapi, ali je za konstituciju nacionalne svijesti osobito važno isticanje *razlika* spram drugih etničkih zajednica koje žive unutar istog imperija. Temeljne su vrijednosti i u tom procesu sloboda i jedinstvo nacije (Schieder, 1978).

Schiederovo je historiografsko istraživanje potvrdilo uvid njemačkog filozofa i sociologa Helmutha Plessnera, iskazan u njegovu slavnom djelu *Zakašnjela nacija*, da se razlike u vremenu konstitucije nacionalnih država i nacija kao politički djelatnih subjekata očituju i kao razlike u oblikovanju nacionalne svijesti i u strukturnim razlikama pojedinih nacionalnih vladavinskih poredaka.

Istražujući razloge zbog kojih je nationalsocijalizam uspio uspostaviti svoju vladavinu u Njemačkoj, a nije u Francuskoj Helmuth Plessner pokazuje kako Francuzi svoju nacionalnu državu konstituiraju ističući krilaticu "nacija protiv kralja" i zagovaraju ustanovljavanje republikanskoga tipa vlasti unutar ukupnoga procesa modernizacije zapad-

noeuropskoga društva. Taj je zahtjev rezultat uvida prosvjetiteljske filozofije koja je čovjeka spoznala kao umno i djelatno biće koje je tvorac vlastita života. Čovjek-pojedinac ugovorom s drugim pojedincima konstituira zajednicu – državu kao umnu konstrukciju koja je zajednička stvar – *res publica*. Temelj je zajednice *sloboda pojedinca* institucionalizirana jednakim pravima. Nova je zajednica utemeljena u pravu. Vlast puka je izvor legitimnosti jedino u republici u kojoj su i građani i obnašatelji funkcija vlasti podvrgnuti pravu. Pravo logički prethodi politici i čini ju mogućom. Istaknute su vrijednosti univerzalne, odnosno općeljudske.

Taj je zahtjev izraz potreba građanstva koje je nositelj gospodarskog i tehničkog napretka te uznapredovale tržišne ekonomije. Moderniji istraživači nacije i nacionalizma su, pak, istaknuli da je taj univerzalizam tek jedan, iako osobito važan, aspekt konstitucije nacionalne svijesti i nacionalne države na zapadu Europe. Država biva konstituirana tako što se istodobno s promicanjem i utemeljenjem vladavine u umu promiču prava individuuma na slobodu osobe, vlasništva, vjere, savjesti i znanosti. Zajedništvo utemeljeno u umu tako se bitno ispražnjuje. Unatoč privlačnosti prosvjetiteljskog svjetovnog univerzalizma on nije dostatan za ustanovljavanje stabilnog poretka. Liberalni individualizam, naime, razara tradicionalne oblike zajedništva te ustanovljuje integraciju posredstvom apstraktnoga prava, tržišta, zakona vrijednosti i interesa. Ta integracija nipošto nije bez sukoba. Dapače, ona sadrži krizni potencijal koji trajno prijete razaranjem modernoga poretka. Riječ je, naime, o poretku unutar kojega se

prvi put u povijesti zbiva eksploatacija među slobodnim građanima.

Sekulariziranjem nacije, politiziranjem dotada nepolitičkih svojstava kao što su jezik, zajedničko povijesno iskustvo, običaji – svojstava koja čine kulturni identitet pojedinca i grupa – francusko građanstvo ustanovljuje zajedništvo mimo sukoba oko vlasti i vlasništva – u kulturi. Francuzi su ponosni na svoju republiku, na činjenicu da svoju državu utemeljuju u umu, ali su ponosni i na francusko vino, sireve i lijepe Francuskinje.

Nacija se tako pokazuje kao vrlo pogodna strategija integracije, vlasti i mobilizacije puka koja omogućuje konsenzus oko razvoja. Ipak riječ je o institucionalizaciji svojevrsnog protuslovlja ili politički govoreći kompromisa. Naime, naznačene kulturne osobine nisu univerzalne. One vrijede samo za pripadnike iste kulture. Tako politički poredak utemeljen u univerzalnim vrijednostima dobiva transpolitički temelj u kulturi. On je institucionalizirano protuslovlje: ograničena univerzalnost.

Upravo su te značajke nacije razlogom što je Albert F. Reiterer, uopćavajući iskustvo Austrijanaca koji su bili gotovo prisiljeni da napuste svoje velikonjemačke snove i postanu nacijom u drugoj polovici 20. stoljeća, zaključio kako je konstituiranje nacije i nacionalne države “neizbježno” (Reiterer, 1988).

Nasuprot tomu Nijemci, kako je pokazao Helmuth Plessner (Plessner, 1997), ozbiljujući svoju nacionalnu državu 1870. u obliku Drugog Reicha, nemaju nikakvu *ideju* države. Svojim razumijevanjem nacije kao kulturne tvorbe koja opstoji nezavisno od ideje države oni razdvajaju ideju nacije i ide-

ju države razumljenu kao umnu konstrukciju utemeljenu u vladavini prava i pučkom suverenitetu. To je odvajanje omogućeno, misli Plessner, osobitošću moderne. Naime, modernu karakterizira odvajanje teorije i prakse. To omogućuje da nacije koje se kasnije moderniziraju prihvate samo pojedine aspekte modernizacije. Npr. industrijalizaciju ili slobodu nacije, ali ne i slobodu pojedinca; državu, ali ne i vladavinu prava i demokraciju. Ili jednostavnije: prihvaćena je modernizacija, ali ne i politički, pravni, socijalni i ćudoredni supstrat koji je proizveo modernu. Upravo se to dogodilo u njemačkom načinu sudjelovanja u modernizaciji. No ne samo njemačkom obliku modernizacije nego i drugim srednjoeuropskim i istočnoeuropskim narodima. Nasuprot njemačkim nacionalističkim znanstvenicima koji su, pod utjecajem historizma, isticali kako je njemačka imala “poseban put” povijesnog razvoja Ralf Dahrendorf je, prikazujući povijest demokracije u njemačkom društvu, podsjetio na istraživanja koja pokazuju kako je njemačka politička tradicija znatno sličnija ruskoj nego francuskoj i upravo stoga nije nipošto posebna. Posljedica je takva odvajanja da Nijemci ustanovljuju nacionalnu državu kao autoritarni ili totalitarni poredak.

Imaju li se na umu te značajke povijesti konstitucije nacionalnih država u Europi mi, koji konstituiramo nacionalnu državu nekoliko stoljeća nakon što je konstituiranje nacionalnih država u zapadnoj Europi započelo, možemo izvući brojne važne pouke.

Ako je ustanovljavanje nacionalne države kao tipa vladavinskog poretka jedan bitan aspekt procesa modernizacije europskoga društva, koji proces traje već nekoliko stoljeća, nužno je

naše zakašnjelo konstituiranje nacionalne države razumjeti kao dio toga europskoga procesa respektirajući njegove osobitosti u Europi i u nas. To, pak, znači da je, a to je temeljna pretpostavka razumijevanja zbivanja u nas, nužno proces modernizacije našega društva smjestiti u europski modernizacijski proces. To, pak, zahtijeva demitologizaciju vlastite povijesti i sadašnjosti.

Nema nikakve dvojbe da je hrvatsko društvo recipiralo pojedine aspekte modernizacije – primjerice industrijalizaciju, poglavito u vrijeme komunističke vladavine – ali isto tako nema nikakve dvojbe da je to bila tek parcijalna modernizacija. Stvarajući nacionalnu državu mi se ne vraćamo vlastitoj prošlosti, nego nadoknađujemo zaostajanje i stvaramo pretpostavke da se uvrstimo u modernu Europu. Valja se osloboditi iluzije o tisućljetnoj samobitnosti nacionalne i državne opstojnosti hrvatskog naroda i vjerovanja kako će se dokazivanjem starosti hrvatske nacije i države dokazati ne samo njezina europska pripadnost nego i njezina osobitost. Iskustvo stvaranja austrijske nacije, koja je jedna od najmlađih nacija u Europi, pokazuje kako i mlade nacije mogu biti uspješne te ustanoviti uzorno stabilan i prosperitetan vladavinski poredak.

Proces konstitucije nacionalnih država kao jedan aspekt modernizacije europskih društava mukotrpno napreduje prema njezinu istoku. On nije jednoznačan. Prostorno širenje konstitucije nacionalne države zbiva se kao korupcija izvorne ideje koja se očituje u odvajanju ideje nacionalne države od ideje utemeljenosti države u pravu.

Dvije su bitne posljedice te korupcije: ona je stoljećima bila razlogom podjele europskoga kontinenta na za-

padni dio, na kojemu je nacionalna država bila ustanovljena uključujući liberalnu i demokratsku tradiciju, i njegov srednjoeuropski i istočnoeuropski dio, na kojemu su postojali autoritarni ili totalitarni sustavi uobličeni u nacionalni vladavinski poredak ili, pak, imperiji. Pokušajem ustanovljavanja njemačke nacionalne države ukorijenjene u tradiciji Reicha granica je bila ustanovljena na Rajni. Tu je, kako se u Njemačkoj govorilo još početkom 20. stoljeća, prestajala Europa. To, pak, znači da sinonim za europeizaciju nije bila jedino konstitucija nacionalnih država nego isto tako prosvjetiteljska, liberalna i demokratska tradicija.

Međutim, širenje te tradicije na istok bilo je mnogo mukotrpnije. Nakon Prvog svjetskog rata u Njemačkoj, Austriji i Čehoslovačkoj ustanovljeni su poredci koji su pokušali recipirati europsku liberalnu i demokratsku tradiciju. Oni su, međutim, kratko trajali. Dapače, pokušaj je u Njemačkoj završio ustanovljavanjem totalitarne nacionalsocijalističke diktature, koja je Europu uvukla u Drugi svjetski rat. Istočnije su bili uspostavljeni autoritarni ili diktatorski poredci. Istodobno je u SSSR-u ustanovljena boljševička diktatura.

Tek nakon Drugog svjetskog rata granice demokratskih poredaka u Europi pomaknute su na istočnu granicu Austrije i istočnu granicu nekadašnje Zapadne Njemačke. Uz veliku financijsku pomoć i politički nadzor sila pobjednica liberalne i demokratske vrijednosti prihvaćene su u njemačkome društvu, a obje su zemlje prisiljene da postanu nacionalnim državama. Njemačka je morala odustati od ideje Reicha i prihvatiti istočne granice DDR-a čekaajući mirno pripojenje bivšeg DDR-a. Austrija je isto tako morala napustiti

velikonjemačke ideje. Tek nakon kolapsa komunističke vladavine u srednjoeuropskim i istočnoeuropskim državama nastavlja se proces širenja liberalnih i demokratskih vrijednosti na istok Europe.

Iz političke povijesti Europe slijedi jednostavan poučak: Europa kao jedinstven politički subjekt povijesno *nije nikada* postojala. Dapače, ona još uvijek ne postoji, iako je proces integracije započeo prije nekoliko desetljeća. Stoga je mitologiziranje vlastite i tuđe prošlosti tvrdnja kako mi ne trebamo ići u Europu jer smo uvijek bili Europa. Jednako su mitologiziranje ili neznanje obećanja naših političara kako će nas oni odvesti u Europu.

Politički gledano Europa je protuslovan, dugotrajan i postupan proces u kojemu srednjoeuropska i istočnoeuropska društva bivaju europeizirana. Jedan je aspekt europeizacije konstitucija nacionalnih država, a drugi je aspekt prostorno širenje i prihvaćanje prije svega liberalnih, prosvjetiteljskih i demokratskih vrijednosti u političkoj kulturi srednjoeuropskih i istočnoeuropskih naroda. Ta recepcija znači radikalnu promjenu u tradiciji ovih društava.

Proces integracije Europe započeo je kao ekonomska, interesna zajednica, ali se postupno preobražava i ustanovljuje zajednicu vrijednosti. Temelj su te integracije univerzalne prosvjetiteljske i liberalne vrijednosti. On ne ugrožava opstanak nacija, ali nacionalna kultura gubi utemeljujući značaj u političkome poretku. Europska se unija postupno nastoji utemeljiti u univerzalnim vrijednostima koje je obznanilo prosvjetiteljstvo i apstraktnim institucijama što ih je uspostavila moderna.

Iskustva uspostavljanja Europske unije tako upućuju na to da pridruživanje toj političkoj tvorbi pretpostavlja kritičko propitivanje vlastite prošlosti i spremnost na promjenu vlastita društva.

Naši pravnici opravdano ističu kako će Republika Hrvatska morati, poput drugih država-kandidatkinja, "pročistiti" svoj pravni sustav kako bi ga prilagodila pravnom sustavu Unije i drugih država-članica. To potvrđuje tek malo pažljivija analiza Ustava Republike Hrvatske.

U čl.1. Ustava Republika Hrvatska je određena kao jedinstvena i nedjeljiva demokratska i socijalna država u kojoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu razumljenom kao zajednica slobodnih i ravnopravnih državljana. Čl. 2., pak, kaže: "Suverenitet Republike Hrvatske neotuđiv je, nedjeljiv i neprenosiv". Nakon što je navedeno na kojem se teritoriju prostire suverenitet i u kojim se sferama društvenog života on iskazuje, članak završava: "Saveze s drugim državama Republika Hrvatska sklapa zadržavajući suvereno pravo da sama odlučuje o prenesenim ovlastima i pravo da slobodno istupa iz njih". Čl. 141. precizira uvjete i načine udruživanja i izrijekom zabranjuje "pokretanje postupka udruživanja Republike Hrvatske u saveze s drugim državama u kojem bi udruživanje dovelo ili moglo dovesti do obnavljanja jugoslavenskoga državnog zajedništva, odnosno neke balkanske državne sveze u bilo kojem obliku".

Čitajući te tekstove ne mogu se izbjeći dva pitanja. Prvo, Ustav tvrdi kako u Republici Hrvatskoj sva vlast proizlazi iz naroda, to znači da je suveren narod. Istodobno ističe da je suverenitet Republike Hrvatske nepreno-

siv. Ako je Republika Hrvatska država koja ima neprenosiv suverenitet, onda citirani stav ne znači samo da se suverenitet ne može prenijeti na neke druge političke tvorbe, recimo Europsku uniju, nego i to da građani Republike Hrvatske ne iskazuju svoj suverenitet konstituirajući svoju državu i prenoseći na nju svoj suverenitet. Budući da se ne spominje božansko podrijetlo suvereniteta Republike Hrvatske, slijedi zaključak da Republika Hrvatska ima suverenitet po sebi. Država koja ima suverenitet po sebi nije izraz političke volje građana Republike Hrvatske. Ona je osamostaljeni subjekt, biće koje ima svoju tisućljetnu samobitnost nezavisno i od boga i od naroda. Nije li na djelu mitsko shvaćanje države koje mora biti "pročišćeno" kako bi se Republika Hrvatska mogla pridružiti Europskoj uniji? Nedvojbeno je, međutim, riječ o autoritarnom shvaćanju države koja ima razlog opstanka u sebi samoj.

Nije, čini se, riječ o pukom "čišćenju". U predizbornom natjecanju 2000. godine tada oporbene stranke najavljivale su promjenu i ustavnog poretka i politike.

Promjene je najavljivao i predsjednik Mesić, čije se zasluge za poboljšanje međunarodnog položaja Republike Hrvatske tijekom posljednjih četiri-pet godina teško mogu precijeniti. Promjene su se i dogodile. Promijenjena je poglavito vanjska politika i promijenjen je Ustav. Prilikom promjena Ustava, međutim, postignut je konsenzus svih političkih stranaka i eminentnih ustavnih pravnika kako ustavne odredbe o Republici Hrvatskoj kao državi ne treba mijenjati.

Posljedica je tog konsenzusa da je danas bar upitno je li politika pridru-

živanja Europskoj uniji protuustavna. Rado bih o tomu čuo mišljenje Ustavnog suda. Ono, dakako, neće biti obznanjeno jer takvo pitanje Ustavnom sudu nitko neće postaviti. Naime, i naši dužnosnici i građani misle da stvaranje normativnih pretpostavaka za racionalno političko djelovanje nije važno jer ono nikoga ne obvezuje. Ne bi bilo teško navesti brojne primjere koji svjedoče kako je našoj političkoj kulturi svojstveno shvaćanje da je ne samo moguće nego i dopušteno kršiti zakone bez ikakvih posljedica. Poglavito ako imamo moć. Sjetimo se samo polaganja prisege prvog Predsjednika Republike ili, pak, saborske interpretacije Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina. Ta iskustva pokazuju kako nije riječ tek o "čišćenju" našeg pravnog poretka nego o radikalnoj promjeni političke kulture.

Tijekom četiriju stoljeća društva u kojima je ponajprije započela moderna i konstitucijom nacionalnih država mijenjali su se i država i društvo razvijajući nove odnose i institucije. Promjene su bile dugotrajne i mukotrpne. Država, koja je izvorno bila načinjena da bi zajamčila mir i sigurnost osobe i vlasništva, postupno je morala jamčiti slobodu svojih građana, potom pravednost, jednakost i solidarnost. Primjereno su se mijenjale i razvijale institucije pravnog i političkog sustava. Mi pravimo nacionalnu državu i željeli bismo da sve te vrijednosti budu ustanovljene istodobno. Moderno građansko društvo, koje je izvorno donosilo napredak, ali i proizvodilo interesnu i klasnu suprotstavljenost, zahvaljujući tehnološkom i ekonomskom napretku stvaralo je nove mehanizme integracije, ali i istodobno mijenjalo strukturu moći unutar ustanovljenih vladavinskih poredaka. Na-

suprot liberalnoj ideji prema kojoj je društvo – a to znači ekonomija, kultura, vjera – privatno, a država politička moć koja stvara pretpostavke racionalnog i civiliziranog djelovanja i odnošenja pojedinca u zajednici, osobito je ekonomska, ali ne jedino ekonomska integracija rezultirala stvaranjem novih kolektivnih subjekata moći koji ponajprije unutar nacionalnih država sukonstituiraju državnu moć. Dogodilo se podruštvljenje države koje je i najortodoksnijim zagovornicima autoritarnog shvaćanja države pokazalo kako država nije biće koje razlog svoga opstanaka ima u sebi, nego tek društvena služba koja pospješuje i jamči racionalno funkcioniranje društva. Dapače, ti su se kolektivni subjekti ustanovili kao transnacionalne i multinacionalne tvorbe kojima nacionalna država više ne može valjano jamčiti potreban prostor i okvir djelovanja. Svjetski vladavinski poredak koji je postojao kao mnoštvo vladavinskih poredaka ustanovljenih u ograničenoj općenitosti nacionalne države dospio je u krizu. O krizi svjedoči već nekoliko desetljeća star govor o kraju ideologija, države, povijesti.

Brojni su argumenti izneseni u prilog tezi kako se pojmovljem koje je inaugurirala moderna – poput pojmova individuum, država, suverenitet, nacionalna država, demokracija i sl. – suvremeni svijet više ne može razumjeti. Otuda i potraga za novim pojmovljem kojim bi se iskazali procesi koji se zbivaju u svijetu: globalizacija, druga moderna, refleksivna moderna, inzistiranje na pronalaženju političkoga, propitivanje njegove transformacije ili, pak, bjesomučna potraga za identitetom. Svojevrsan je paradoks da se ni stručnjaci ni političari ne mogu složiti

oko toga kakav je poredak zapravo Europska unija.

Na djelu je i traženje nove znanstvene paradigme koja bi omogućila spoznaju nove zbiljnosti. Čini se da su četiri strategije na djelu. Prva je neoliberalno nekritičko zagovaranje procesa globalizacije koja nedvojbeno pogoduje najmoćnijima. Druga je radikalni antiglobalizam različitih provenijencija. Treća je inzistiranje na zajedničkoj europskoj kulturi koja bi trebala omogućiti novo nadnacionalno utemeljenje političkoga. Četvrta je nastojanje oko radikalizacije univerzalističkog aspekta moderne ili novog definiranja univerzalizma. Ona se temelji na uvidu kako se moderno društvo već toliko integriralo da mu više nije potrebno transpolitičko utemeljenje, ali i stvorilo osamostaljene privatne centre moći koji moraju biti prisiljeni na odgovornost.

Suočeni smo s protuslovnom situacijom: uvučeni smo, i pristajemo na to, u dovršenje procesa modernizacije našega društva u vrijeme kada se čini da je moderna iscrpla svoje potencijale. Stoga je razumljiv euroskepticizam. Ne samo u nas nego i u najrazvijenijih naroda. Ipak, prije nego što opravdamo euroskepticizam valja podsjetiti da je upravo politička teorija svojevrsna teorija krize. Svoju refleksiju politike Aristotel je formulirao u vrijeme krize polisa, Machiavelli, Bodin i Hobbes svoju su novu paradigmu u političkoj teoriji izveli u vrijeme krize predmodernih vladavinskih sustava. U vrijeme krize liberalne države formulirana je teorija političkoga pluralizma itd. Iskustvo upućuje na optimizam i vjeru da će upravo politička teorija opet naći put izlaska iz krize.

Zadatak je naše znanosti, osobito politologije, da reflektira ta zbivanja i napore, da pridonese spoznaji kako je konstituiranje nacija i nacionalnih država bilo, kako kaže Reiterer, neizbježno, ali i da je njihovo prevladavanje, kako kaže isti Reiterer, jednako tako neizbježno. Za razliku od naroda koji su imali povijesnu priliku da tu spoznaju stvaraju i da se na nju naviknu stoljećima, mi smo prisiljeni njom ovladati u jednome desetljeću. Istodobno smo dužni propitati posljedice koje kriza moderne ima na naše društvo.

Valja se, dakle, potruditi oko stvaranja političke kulture koja će nam omogućiti da se uključimo u suvremeni svijet kritički učeći iz njegove povijesti. U situaciji smo da se pokušamo ubaciti u posljednji vagon posljednjeg vlaka u suvremenost. Ne učinimo li to, nastavit ćemo kopati po vlastitoj prošlosti, a euroskepsu bi mogla zamijeniti eurofobija. Učinimo li to, moći ćemo reći *epur si muove*. Tom izrekom, kao što je poznato, počinje moderna.

LITERATURA

Plessner, Helmuth (1997). *Zakašnjela nacija: o političkoj zavodljivosti građanskog duha*. Zagreb: Naprijed.

Reiterer, Albert F. (1988) *Die unvermeidbare Nation*. Campus, New York/Frankfurt: Campus.

Schieder, Theodor (1978) "Typologie und Erscheinungsformen des Nationalstaates in Europa", u: H. A. Winkler (ur.), *Nationalismus*, Köln.